

Умылтарен возымаш

Шочмо йылме икымше класс гычак предмет семын туныкталтеш.

Шочмо йылмым каласен мошташ лийдыме мастар туныктышо манаш лиеш. Марла умылтарымым йоча каньылын да писын умыла, тыге шке уш-акылжым куштылгын виянда. Икымше классыште шочмо йылмым тунемме годым кум **йыжын** радамлалтеш:

- 1) лудаш-возаш ямдылалтмаш,
- 2) лудаш-сераш туныктымаш,
- 3) чыла буква пален налме деч вара лудмаш. Кумшо период эркын-эркын тыглай лудмашке да йылмым тунеммашке вонча.

Лудаш-возаш звуковой аналитико-синтетический йон дене туныктат. Молан манаш гын, лудмаш ден серымаш икте-весе дене пеш чак кылдалтыт. Ончыч йоча-влак луддымо мутым йук шот дене лончылат, йук-влакым тун ойыртемашт почеш тушкалат, вара нуным могай буква дене ончыктымым пален налыт, пытартышлан буква йукуш савырен, шомак-влакым лудыт да эше ик гана буквашке (графика) савырен серат.

Лудмашыже кутырымо йылмым вияндаш йоным ышта, серымаш – возымо йылмым.

Лудмаш ден возымаш урок гыч кажне арнян внеклассный лудмашлан жап налалтеш. Туныктышо йоча-влакым книга дек шуманден шога да шке семын ешартыш книга лудаш кумыланден толеш. Тудо сылнын сорастарыме йочалык книга-влакым ончыктылеш да онай йомакым, почеламутым да молымат лудеш.

Шочмо йылме урок-влакын кугурак **сомылышт** тыгай улыт:

- чын, икшырымын писын, умылен да сылнын лудаш туныкташ;
- марий йылме ден сылнымут ойпого нерген туналтыш шинчымашым пуаш;
- шке кутырымым да ен ойлымым, тыгак книга йылмым кумылын эскерашышт йоча-влаклан полшаш;
- шочмо йылмын мут поянлыкшым, куатше ден ямжым умылаш да тудын дене моштен пайдаланаш туныкташ;
- ум да шукым пален налаш йоча-влакым кумыландаш, шонен моштымыштым вияндаш;
- литературно чаткан ойлымо да возымо йылмыштым лывырташ да пойдараш;
- калык ойпого ден сылнымутым аклен, порылыкымкушшо тукым коклаш шараш да кажнылан илыш вийым ешараш, сай книга умыр йолташыш савыраш полшаш;
- эреак кумылын тунемаш сымыстараш;
- илыш, айдеме, пуртус да общество нерген йоча-влакын шинчымашыштым пойдараш;
- шочмо йылме дене лийме семын каллиграфический да орфографический йонылыш деч посна серымашке шуаш полшаш;
- урокысо жапым моштен, шот ден кучылташ, пашам шкевуя ыштыме турло йон дене палдараш.

Нине сомыл-влак кокла гыч адак поснак кулешан вес паша нерген ойыртемем ойлыде ок лий. Шочмо йылме ден сылнымут гоч йочан ушышкыжо эн волгыдо да ушан шонымаш-влакым шындараш, пашам йоратыше, эл ден калыклан пайдам конден кертше, яндар шум-чонан Айдемым шуарен кушташ кулеш.

Марий йылме уроклаште эн тун сомыл икте – йылмым лывыртымаш.

Содержаний

Лудаш-возаш туныктымаш, класс деч ордыжсо лудмаш да йылмым лывырттымаш

Икымше классыште йоча-влакым сентябрь гычак лудаш-сераш ямдылат. Нуным кутырымо да возымо йылме, курылтде кутырымаш, предложений, мут, слог да йук-влак дене палдарат. Ойлымо йылмыште вашлиялтше йук-влакым лончылаш посна жап ойыралтеш. Марий алфавитыш пурышо буква-влаклан келшен толшо йук-влак дене тунемше-влак лудаш-возаш ямдылалтме (добукварный период) жапыште палыме лийыт. Нуно гласный да согласный йук-влакым ойыркалаш туналыт.

Лудмо дене пырляк йоча-влак возыш ямдылалтыт. Тыгодым парня йыжынла ден кидым лывырташ манын, тунемше-влак изи суретым, турло орнамент ден геометрический фигур-влакым суретлат, штриховкым ыштат, посна буква-влакын элементыштым серат.

Лудаш-возаш туныктымаште тун шотышто звуковой аналитико-синтетический йон кучылталтеш. Тудо урокышто текстым, предложенийым, мутым да йук-влакым лончылаш шуко жапым ойыраш йодеш.

Добукварный периодыштак йоча-влак предложенийым, мутым да йук-влакым схеме дене ончыктат. Шомакысе слог-влакым поснак келгын лончылыман. Нуным кружок але квадрат, тыгак геометрический фигур-влак дене палемдыман.

Тунемше-влак литератур йылмысе чыла кандаш гласный йук дене практически палыме лийыт. Гласный йукышт мужырлалтын лончылалтыт: у – о, ы – а, у – о, и – э. лудаш туныктымашын негызше – слог. Слогым ыштымаште тунжо – гласный йук. Согласныйым гласный дене ушен моштыман, уке гын, буква дене лудаш точымо лудыкшо кодеш.

Лудаш-возаш ямдылалтме уроклаштак туныктышо сылнымутым кучылтеш. Арняште ик кечын йомакым, ойлымашым лудеш, туштым туштылеш. Лудмо почеш йоча-влак дене мутланен налеш. Тылеч посна йоча-влак изи почеламут-влакым тушкан наизусть тунемыт, йомак гыч ужашым модын ончыктат. У книгам, книгасе сурет-влакым пырля ончаш да мутланен налаш пайдале. Тема дене келшышын урокышто турло онай дидактический модыш темлалтеш. Чыла тидлан лудмаш але возымаш урок гыч 12-15 минут жап налалтеш.

Лудаш-возаш ямдылыме жап – чумыржо шым урок. Сентябрь тылзыште туналеш да У ий марте шуйна. Йук-влакым лончылымо негызеш буква-влакым пален налыт, лудаш да сераш туналыт. Буква-влакым тушка дене шеледыме: гласный йукым ончыктышо кандаш буква, мужырдымо йонгыдо согласный-влак, мужыран пич да йонгыдо согласный-влак, йотированный ныл буква, мужырдымо пич согласный-влак, Ъ ден Ь буква-влак.

Возымаш ден лудмаш ик урокыштак эрта. Йоча-влак «Возаш тунемына» пропись дене пайдаланат. Ончыч изи буква-влакым серат, варарак изи да кугу буквам когынек, слогым, мутым да изирак предложенийым. Эркын-эркын печатный шрифтым ончен да диктоватлымым колыштын серымашке куснат.

Мом палышаш улыт

Слог дене лудмаш гыч эркын-эркын тичмаш шомакым лудмашке кусныман. Кокымшо чырык мучашлан тунемше ик минутышто 15-20 мутым лудын шуктышаш. Возымаш урокышто ик минутышто лу буквам серен шуктышаш. Гласный ден согласныйым ойырен палышаш улыт. Мутым слоглан шеледен моштышаш улыт.

Литератур

Туныктышылан польш:

Кудряшов М.И. Юзо пасу. – Йошкар-Ола, 2006.

Герасимова О.И. Кайык – мыйын йолташем. – Йошкар-Ола, 1991.

Бушкова Н. И., Аспаева Н. М. Азбука: Пошкырт Республикысе марий школын икымше классшылан учебник. – Уфа, Китап: 2009.

Бушкова Н. И., Аспаева Н. М. Азбука (лудаш ден йылме): Пошкырт Республикысе марий школын икымше классшылан учебник. – Уфа, Китап: 2009.

Ефремов А.М. Диктант да изложений сборник. – Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2008.

Тунемше-влаклан учебник:

Бушкова Н. И., Аспаева Н. М. Азбука: Пошкырт Республикысе марий школын икымше классшылан учебник. – Уфа, Китап: 2009.

Бушкова Н. И., Аспаева Н. М. Азбука (лудаш ден йылме): Пошкырт Республикысе марий школын икымше классшылан учебник. – Уфа, Китап: 2009.

Аспаева Н. М. Возаш тунемына. Пропись. – Уфа: Китап, 20 .